



[P]

BESLUT

– JO –

Chefsjustitieombudsmannen
Cecilia Nordenfelt

Datum	Dnr	Sid
	5749-2010, 6466-2010, 6470-2010, 6656-2010	1 (7)

Anmälningar mot Kriminalvården, anstalten Västervik Norra, angående bl.a. handläggningen av ärenden om placering i avskildhet

Anmälningar

I fyra anmälningar, som kom in till JO i oktober och november 2010, framförde AA klagomål mot anstalten Västervik Norra. Han anförde i huvudsak följande.

5749-2010

Placering i avskildhet sker ofta utan rättslig grund. Det råder osäkerhet på avdelningarna, eftersom vem som helst och när som helst kan komma att bli placerad i avskildhet. Som regel lämnas inte någon information och det hålls inte några förhör. Den som är placerad i avskildhet ges inte heller några lättnader. – I hans fall kom personal från avskildhetsavdelningen och hämtade honom på förmiddagen. Han fick inte veta vad saken gällde förrän på kvällen, då han först fick muntligt besked om att han var avskildhetsplacerad enligt 20 § kriminalvårdslagen och därefter fick se avskildhetsbeslutet. I beslutet omnämndes bl.a. olämplig klientkonstellation och att han hade stort behandlingsklimatet. Först efter tre dagar hölls ett förhör med honom. Rapporten som låg till grund för förhöret var ofullständig och stämde inte heller med något av de skäl som angetts för avskildhetsplaceringen. – När han anlände till avskildhetsavdelningen fick han börja med att ta av sig alla kläder. Detta skedde i korridoren, inför hela personalstyrkan om 5-6 personer, både män och kvinnor. Han placerades i ett litet bostadsrum, ca 3 gånger 5 meter, som inte hade någon annan inredning än en galonmadrass på golvet. Rummet var kallt och smutsigt. Han kunde rita med fingret i dammet på madrassen. Det fanns inte tillgång till dricksvatten. Takbelysningen reglerades utifrån och inflödet av dagsljus var inte reglerbart. Det fanns några bland personalen som gjorde sitt yttersta för de intagna. Vissa andra uppvisade emellertid dålig attityd; spydiga kommentarer, överlägset sätt, otrevlig ton och dörrar som stängdes mitt i ansiktet under pågående samtal.

AA inkom därefter med ytterligare en skrift, dagtecknad den 13 oktober 2010. Han uppgav bl.a. att han alltjämt var avskildhetsplacerad. I ytterligare en skrift, dagtecknad den 4 november 2010, uppgav AA att han ännu var avskildhetsplacerad och att han hade fått tillbringa de första tre veckorna på

avskildhetsavdelningen i s.k. hårdisoleringscell (enbart madrass på golvet). När han flyttades till "lättisol" fick han tillgång till en TV, men några andra lättnader gavs inte.

6466-2010

Omkring den 12 januari 2010 lämnade han in anhållan om få träffa psykolog. Anhållan tillstyrktes av klienthandläggaren. Trots att det har gått 10-11 månader har han ännu inte fått träffa någon psykolog.

6470-2010

Den 22 oktober 2010 delgavs han ett beslut. I beslutet omnämndes två andra beslut, som skulle ha fattats den 21 oktober. Under dagen frågade han flera gånger om han inte skulle delges dessa beslut, men fick till svar att besluten inte kunde hittas. Efter mycket tjat från hans sida fick han så småningom det ena beslutet, som rörde misskötsamhet. Han har emellertid ännu inte – den 8 november 2010 – delgetts det andra beslutet. Han tror att det gäller avskildhet. För att bringa klarhet i frågan har han i snart två veckors tid försökt få tag i sin kontaktman, men denne har visat sig ovillig att besöka honom och reda ut vad som hänt.

6656-2010

Rapporten som låg till grund för beslutet om placering i avskildhet var mycket kort. Han begärde därför att få ta del av utredningen i ärendet. Sedan han framställde sin begäran har han inte hört ett ord om den, trots att han bett om svar flera gånger.

Utredning

Handlingar begärdes in och granskades. Muntliga upplysningar inhämtades från anstalten Västervik Norra. Anstalten uppgav bl.a. att det fanns fjorton bostadsrum på avskildhetsavdelningen och att fyra av dessa var normalutrustade, medan övriga rum hade begränsad inredning. Två av bostadsrummen utgjorde s.k. observationsceller. AA var placerad i ett s.k. hårdisol-rum i tre veckor. Det fanns inte normalutrustade bostadsrum tillgängliga innan dess.

Kriminalvården anmodades den 6 december 2010 att yttra sig i första hand över vad AA anfört om bristfälligt underlag vid placering i avskildhet, mot bakgrund av bestämmelsen i 20 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, men även vad han i övrigt framfört (dnr 5749-2010).

Den 21 december 2010 anmodades Kriminalvården att yttra sig över vad AA anfört i övriga anmälningar.

I sitt remissvar anförde Kriminalvården (region Öst) följande. (Den i svaret återopade bilagan har utelämnats här.)

Bakgrund

Under en längre period hade intagna i anstalten Västervik Norra varit missnöjda med priserna i kiosken på anstalten. Det utmynnade inledningsvis i en muntlig kommunikation men accelererade till igångsättande av en kioskstrejk innebärande att intagna enbart handlade telefonkort och cigaretter i kiosken. När strejken inte gav det resultat som var önskat, d.v.s. lägre priser i kiosken,

hördes röster om att strejka och sabotera på anstalten på olika sätt. Sabotaget skulle bestå i att stoppa stickor i låsen, hålla såpa på golven, trycka på larm i olika hus m.m. Strejken skulle gälla hela anstalten på ett givet klockslag och dag, vilket skulle ha inneburit att ingen intagen gick till verkstad, lärcentrum, programverksamhet osv. I B-dagrummet på H 52 satt bl. a. AA öppet och diskuterade möjligheten om att gå vidare med storstrejk inför personal.

Den 4 oktober 2010 skulle anstalten, till följd av en organisationsförändring, flytta om intagna i anstalten vilket, med den information anstalten hade, skulle kunna vara en dag där ett sabotage skulle kunna ha hänt.

Den information anstalten fick kom från intagna som inte ville delta i strejken men som var rädda att prata öppet om strejk och sabotage. En intagen som handlade godis i kiosken blev misshandlad i Hus 05 just av den anledningen. Personal på våningen hörde de inblandade i strejken/sabotaget prata relativt öppet om vad som var på gång.

Anstaltens säkerhetsorganisation fick information om hur kommunikationen mellan de intagna hade skett på anstalten. I de olika verksamheter anstalten bedriver för de intagna utbyts mycket information mellan de intagna.

Genom den samlade bilden anstalten fick från olika tillförlitliga källor gjordes bedömningen att en förmodad strejk/sabotage på anstalten måste förhindras och att de drivande i frågan, varav en var AA, hade identifierats.

Anstalten Västervik Norra upprättade den 29 september 2010 en redogörelse om misstänkt misskötsamhet avseende annan förseelse, **se bilaga 1**. Av redogörelsen framgår att det hade kommit till anstaltens kännedom att AA på ett allvarligt sätt störde ordningen på avdelningen och var ledande i uppvigling av andra klienter. Med anledning av detta beslutade anstalten den 29 september 2010 att AA skulle placeras i avskildhet jämlikt 20 § första stycket 1 lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, KvaL. Två förhör hölls med AA den 1 oktober 2010, varav ett var kompletterande. AA lämnade in en skriftlig komplettering till förhören.

Den 1 oktober 2010 besökte kriminalvårdsinspektör BB AA på isolavdelningen. Han förtydligade varför AA var avskildhetsplacerad., d.v.s. att det genom olika källor framkommit att AA var en av flera som planerat att störa ordningen på anstalten genom storstrejk, olika typer av sabotage m.m. En allvarlig incident, i form av misshandel, hade också skett och kunde sättas i samband med att den intagne inte varit solidarisk i strejkfrågan. AA fick bemöta BB:s påstående men sade att han inte hade något med detta att göra.

Anstalten Västervik Norra beslutade den 7 oktober 2010 att tilldela AA en varning jämlikt 49 § KvaL för annan förseelse. Anstalten fann det styrkt att AA brutit mot gällande regelverk genom att aktivt försöka påverka andra intagna att allvarligt störa ordningen inom anstalten och att han varit drivande i uppvigling av andra klienter. Den 8 oktober 2010 begärde AA omprövning av anstaltens beslut om varning. Ärendet inkom den 18 oktober 2010 till Kriminalvården, Region Öst, som i omprövningsbeslut den 21 oktober 2010 inte fann skäl att ändra anstaltens beslut (dnr 21-2010-23641). Ett överklagande av beslutet inkom den 8 november 2010 och sändes till Förvaltningsrätten i Linköping den 10 november 2010. Överklagandet är identiskt med aktbilaga 2 i JO:s ärende 5749-2010. Överklagandet avslogs i dom meddelad den 30 november 2010 i mål nr 9204-10.

Den 18 oktober 2010 begärde AA omprövning av anstaltens beslut om avskildhet jämlikt 20 § första stycket 1 KvaL. Ärendet inkom den 20 oktober 2010 till Kriminalvården, Region Öst, som i omprövningsbeslut den 21 oktober 2010 inte fann skäl att ändra anstaltens beslut (dnr 21-2010-23810). Ett överklagande av beslutet inkom den 18 november 2010 och sändes till Förvaltningsrätten i Linköping den 19 november 2010. Överklagandet avslogs i dom meddelad den 30 november 2010 i mål nr 9465-10.

Den 8 oktober 2010 lämnade AA in en ansökan om placering i avskildhet jämlikt 18 § KvaL. Anstalten Västervik Norra avslog ansökan i beslut den 14 oktober 2010. Den 18 oktober 2010 begärde AA omprövning av anstaltens beslut. Ärendet inkom den 20 oktober 2010 till Kriminalvården, Region Öst, som i omprövningsbeslut den 21 oktober 2010 inte fann skäl att ändra anstaltens beslut (dnr 21-2010-23824). Ett överklagande av beslutet inkom den 8 november 2010 och sändes till Förvaltningsrätten i Linköping den 10 november 2010. Överklagandet avslogs i dom meddelad den 16 november 2010 i mål nr 9198-10.

AA anförde i en skrivelse den 13 oktober 2010 till Kriminalvårdens huvudkontor klagomål angående anstalten Västervik Norras handläggning av ärende om misskötsamhet och avskildhet. Skrivelsen är identisk med aktbilaga 2 i JO:s ärende 5749-2010. Huvudkontoret överlämnade ärendet till Region Öst för vidare handläggning. Kriminalvården, Region Öst, gjorde bedömningen att de upplysningar om vad utredningen om misstänkt misskötsamhet innehöll hade lämnats till AA i den utsträckning det behövs för att han skulle kunna ta till vara sin rätt och utan risk för allvarlig skada för det intresse som sekretessen ska skydda. Det förelåg inte några skäl att företa ytterligare utredning eller vidta andra åtgärder. Ärendet avslutades den 20 december 2010 (dnr 21-2010-23492).

Anstalten Västervik Norra gjorde bedömningen att inre differentiering inte var möjligt och ansökte den 1 oktober 2010 om förflyttning av AA Placeringsenheten meddelade beslut om förflyttning den 2 december 2010. AA förflyttades till anstalten Salberga den 6 december 2010.

Omständigheter i ärendet

Förhållandena på avskildhetsavdelningen

Det finns inte någon särskild "anda" bland personalen. Personalen på isoleringsavdelningen har ett gott bemötande gentemot intagna. Detta trots att de arbetar i en riskfylld miljö där det regelbundet förekommer hot och våld. Personalgruppen består av både män och kvinnor.

Rutinen vid placering i avskildhetsavdelningen är att den intagne klär av sig innan han går in i bostadsrummet och där får nya kläder. Detta sker i närvaro av personalen på avskildhetsavdelningen för att den intagne, om han är hotfull, inte ska kunna få med sig stickvapen eller annat in i rummet. Initialt fråntas den intagne alla tillhörigheter som kan skada andra. Efter prövning kan vissa tillhörigheter återfås.

Den avskilde har tillgång till dricksvatten i rummet. Bostadsrummen på avskildhetsavdelningen städas av intagna själva när de vill. Takbelysningen regleras genom knapp utanför rummet.

Kiosklistan för de intagna på avskildhetsavdelningen är begränsad utifrån att avskildheter ska vara kortvariga och att de inte har någon särskild kiosktid. Dock görs avsteg från kiosklistan när det blir längre tider på avskildhetsavdelningen. Kioskvaror får innehas i cellen. Intagna som vistas på avskildhetsavdelningen har tillgång till dagstidning dagligen och innehav av en bok tillåts. De har möjlighet att låna böcker från biblioteksvagn. Utevistelse erbjuds dagligen enligt särskilt schema. Under hösten 2010 genomfördes en omorganisation på anstalten Västervik Norra och därefter har personaltätheten på avskildhetsavdelningen utökats.

En ombyggnad av avskildhetsavdelningen planeras genom att flera celler ska utformas som vanliga bostadsrum med tv och andra bekvämligheter. Träningssutrustning kommer också att köpas in. En avskildhetsavdelning är främst avsedd för vistelse under en kort tid. Vistelsetiderna på avdelningen har blivit avsevärt längre senaste månaderna utifrån att Placeringsenhetens handläggningstider av förflyttningsansökningar blivit längre.

Anhållan om att träffa psykologen

AA lämnade den 28 juni 2010 in en anhållan om kontakt med psykolog. I beslut fattat samma dag bifölls anhållan genom att handlingarna skulle skickas till psykologen för att denne skulle avgöra fortsatt kontakt. Vid den aktuella tidpunkten fanns en rutin på anstalten att alla anhållan om att träffa psykolog skulle lämnas till kriminalvårdsinspektör och att denne beslutade om att ärendet skulle lämnas vidare till psykologen. Rutinen har numera ändrats så att alla anhållan om att träffa psykolog lämnas vidare till anstaltens läkare, som avgör om handlingarna ska lämnas vidare till psykologen eller inte. Anstalten Västervik Norra har tillgång till psykolog åtta timmar per vecka och då behovet bland de intagna är stort kan väntetiden bli lång.

Underlåtelse att fatta beslut på hemställen

AA har lämnat in en hemställan om att få ta del av allt utredningsmaterial i ärendet om misskötsamhet. När kriminalvårdsinspektören BB mottog den aktuella anhållan besökte han, tillsammans med AA:s kontaktman, omgående AA på avskildhetsavdelningen för att diskutera beslutet om avskildhet. Besöket finns dokumenterat i KLAS. Med anledning av att BB vid det aktuella samtalet förtydligade anledningen till avskildheten så långt möjligt samt även dokumenterade detta bedömde han att hemställen därmed besvarats.

Underrättelse om beslut

AA underrättades den 22 oktober 2010 om regionkontorets omprövning av misskötsamhets-ärendet (dnr 21-2010-23641). Han underrättades om regionens omprövningsbeslut i avskildhets-ärendet (21-201023810) först den 7 november 2010. Vidare framgår att han underrättades om anstaltens omprövning av avskildheten den 3 november 2010 först den 10 november 2010.

Anstaltens rutin är att beslut som ska delges lämnas till avdelningen. Därefter har avdelningen en dialog med avskildhetsavdelningen, för att delgivning ska ombesörjas. I de nu aktuella ärendena är det oklart varför det dröjt.

Otillräcklig tillgång till kontaktman

AA har dagligen haft kontakt med kriminalvårdspersonal på avskildhetsavdelningen. Därtill finns dokumenterat i KLAS att kontaktmannen besökt AA på avskildhetsavdelningen vid åtta tillfällen samt att kriminalvårdsinspektören besökt AA vid två tillfällen.

Tillämpliga bestämmelser

9, 13, 18, 20, 22, 24, 37, 49, 51, 52 a, 52 b, 52 c, 75 och 76 §§ lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, KvaL.

7, 15, 16, 17, 20, 21 och 23 §§ förvaltningslagen (1986:223).

10 kap 3 §, 18 kap 8 och 11 §§ samt 35 kap 15 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL.

Kriminalvården, region Östs bedömning

AA har framfört en mängd generella synpunkter på hanteringen av beslut om avskildhet, såsom att de fattas utan grund och utan utredning. Vidare har han riktat klagomål mot personalen vid avskildhetsavdelningen utan att ange vilken personal det skulle vara som brister i bemötandet. Kriminalvården, region Öst, kan i avsaknad av närmare omständigheter inte bemöta det anförda.

På grund av de gällande sekretessreglerna har inte anstalten Västervik Norra kunnat lämna ut information till AA om vem som lämnat vilka uppgifter rörande hans inblandning i den planerade storstrejken. AA har muntligen fått information om vad som lades honom till last. Kriminalvården, region Öst gör bedömningen att de upplysningar om vad utredningen innehöll har lämnats till AA i den utsträckning det behövs för att han skulle kunna ta till vara sin rätt och utan risk för allvarlig skada för det intresse som sekretessen ska skydda.

Kriminalvården, region Öst konstaterar att AA vid två tillfällen har underrättats om beslut en förhållandevis lång tid efter att beslutet fattats. Detta är inte acceptabelt. Tiden för omprövning respektive överklagande börjar löpa först från den dag den intagne fått del av beslutet och AA har således inte gått miste om sin rätt att få besluten prövade på nytt efter omprövning eller överklagande.

Av utredningen framgår att en redogörelse för misstänkt misskötsamhet upprättades samma dag som beslutet om avskildhet fattades och att förhör hölls med AA den 1 oktober 2010, d.v.s. 2 dagar efter det att beslut om avskildhet meddelats. Förhöret har således hållits i nära anslutning till att beslut om avskildhet meddelades. Kriminalvården, region Öst, har i ett s.k. kvalitetsråd för anstalten Västervik Norra tagit upp frågan om de krav som lagen ställer vid beslut om placering i avskildhet. Vidare har anstalten uppmärksammats på att avskildhet enligt 50 § KvaL kan användas istället för avskildhet enligt 20 § KvaL när det gäller utredning av misskötsamhet.

Utöver vad som ovan anförts finner Kriminalvården, region Öst att anstalten Västervik Norra har hanterat AA:s placering i avskildhet och anhållan om att få träffa psykolog i enlighet med gällande regler och att det inte föreligger skäl att vidta några ytterligare åtgärder med anledning av anmälan.

AA gavs tillfälle att yttra sig över remissvaret.

Vid en inspektion av anstalten som genomfördes på mitt uppdrag den 19-20 september 2011 upplystes bl.a. följande. Avskildhetsavdelningen har byggts om och antalet hårdisoleringsceller är nu färre än tidigare. Av avskildhetsavdelningens fjorton bostadsrum utgör numera sex stycken hårdisoleringsceller, inklusive spännbältescellen. Intagna som placeras i avskildhet under längre perioder har lättnader i avskildheten.

Kompletterande upplysningar inhämtades från anstalten angående städningen av rummen på avskildhetsavdelningen. Därvid uppgavs bl. a. följande. Den intagne som flyttar ut ur ett rum på avskildhetsavdelningen är ansvarig för städningen av rummet under förutsättning att han är i sådant skick att han klarar av att utföra städningen. När en intagen utför städningen kontrollerar personalen alltid att städningen är noggrant utförd. För det fall en intagen inte kan städa sitt rum då han lämnar detta, utför personalen städningen.

Bedömning

Kriminalvården har i remissyttrandet redogjort för innehållet i den rättsliga reglering som har aktualiserats med anledning av AA:s anmälan. Lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (kriminalvårdslagen) har den 1 april 2011 ersatts av fängelselagen (2010:610). I det följande hänvisas till de bestämmelser som var gällande vid tidpunkten för de i ärendet aktuella klagomålen.

Avskildhet

Att placera en intagen i kriminalvårdsanstalt i avskildhet är en fråga från humanitär synpunkt ingripande åtgärd. Placering av intagna i avskildhet bör därför begränsas i så stor utsträckning som möjligt. Utgångspunkten är att de intagna ska ges tillfälle att vistas tillsammans. Samtidigt är det givet att det inom kriminalvården kan uppstå situationer där det med hänsyn till ordningen och säkerheten i en anstalt är omöjligt att lösa situationen på något annat sätt än att placera en eller flera intagna i avskildhet. När så sker måste dock, av hänsyn till den enskildes rättsäkerhet, kravet på en korrekt hantering ställas högt. Vid aktuell tidpunkt fanns i lagtexten ett uttryckligt krav på att ett beslut om avskildhet skulle föregås av utredning, vilken skulle protokollföras (22 § kriminalvårdslagen). Dessa regler tillkom just för att tillgodose rättssäkerhetsintresset vid handläggningen av frågor om placering i avskildhet.

Anstalten Västervik Norras beslutsunderlag när AA den 29 september 2010 placerades i avskildhet synes ha bestått av muntliga uppgifter om att AA var en av flera som planerat att störa ordningen på anstalten genom storstrejk. AA hördes inte och han fick inte heller del av uppgifterna innan beslutet fattades. Enligt min uppfattning var frågan om placering i avskildhet inte så akut att det inte fanns möjlighet att göra en fullständig utredning. Anstalten borde enligt min mening ha förhört AA och låtit honom ta del av och bemöta de uppgifter som framkommit innan beslut fattades. Dessa åtgärder vidtogs den 1 oktober 2010 och då som ett led i ett misskötsamhetsärende.

När det gäller förhållandena på avskildhetsavdelningen, har det framkommit att anstalten tillämpar en rutin som innebär att den som placeras i avskildhet initialt alltid förläggs i en s.k. hårdisoleringscell, också benämnd observationscell. En sådan cell har en madrass på golvet, men inte någon annan inredning. Jag vet att man tillämpar samma förfaringssätt i andra anstalter. Det är inte en bra ordning. Intagna ska inte placeras i bostadsrum med lägre standard än som kan motiveras av säkerhetsskäl. Jag kan i och för sig godta att ett spartanskt möblerat bostadsrum

används tillfälligt om det inte finns något bättre alternativ. Jag vill dock betona att en sådan placering endast får vara kortvarig. Bostadsrummet bör vidare kompletteras så att det mer liknar vad som är normalt för intagnas bostadsrum (se bl.a. mitt beslut den 23 juni 2010, dnr 1166-2010).

Att AA fick tillbringa tre veckor i en hårdisoleringscell är oacceptabelt. Anstalten borde åtminstone ha höjt standarden genom att tillföra utrustning till den cell som AA var placerad i.

Vad som i övrigt har framkommit om förhållandena på avskildhetsavdelningen föranleder inte något uttalande från min sida.

Anhållan om psykologsamtal

AA och Kriminalvården har lämnat olika uppgifter om när AA lämnade in sin anhållan om att få träffa psykolog. AA har uppgett att detta skedde i januari 2010 medan Kriminalvården har uppgett att AA lämnade in sin anhållan först i juni 2010. Jag ser det inte som meningsfullt att försöka bringa klarhet i saken. Alldeles oavsett hur lång tid det tagit med AA:s anhållan förefaller anstaltens tillgång till psykolog vara otillräcklig för att möta behovet. Det är ett välkänt faktum att många intagna i kriminalvårdsanstalt har psykiska problem. Därtill kommer att frihetsberövandet i sig är psykiskt påfrestande.

Jag ser positivt på att anstalten ändrat sina rutiner såtillvida att framställningar om att få träffa psykolog numera lämnas till anstaltens läkare för bedömning.

Underrättelse om beslut

Av utredningen framgår att anstalten vid två tillfällen har dröjt med att underrätta AA om beslut. Det rör sig om två omprövningsbeslut meddelade den 21 oktober 2010. Ett av besluten fick AA del av först den 8 november 2010. Anstalten förtjänar kritik för hanteringen.

Det har i övrigt inte framkommit något som bör föranleda ett uttalande från JO:s sida. Jag avslutar ärendena med den kritik som framgår av det anförda.

Cecilia Nordenfelt

Ärendena har föredragits av Sven-Åke Jansson.